

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

Бабенко А. М., Домброван Н. В., Яцишена Г. А.

У статті здійснено комплексний аналіз кримінально-правових та кримінально-процесуальних засад розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби в Україні, з урахуванням сучасних викликів, зумовлених воєнним станом. Встановлено, що самовільне залишення військової частини або місця служби є однією з найбільш небезпечних форм кримінально протиправних діянь, адже воно зачіпає не лише правову сферу, а й морально-психологічний стан особового складу, ефективність управління військами та загальну обороноздатність країни, тоді, як в умовах війни такі вчинки набувають особливої суспільної небезпеки. Проаналізовано статистичні дані, судову практику та чинне законодавство, які свідчать про значне зростання випадків самовільного залишення військової частини або місця служби. З'ясовано, що існуючий підхід до кваліфікації та розслідування самовільного залишення військової частини потребує вдосконалення, оскільки нинішня практика часто зіштовхується з труднощами у встановленні мотивів та обставин, що впливають на вчинення даного правопорушення. Зокрема, бойовий стрес, психологічне виснаження військовослужбовців, низький рівень соціального забезпечення та недостатність реабілітаційних заходів значною мірою сприяють ухиленню від виконання військових обов'язків. Визначено, що існує потреба у розширенні механізмів правового захисту військовослужбовців, зокрема щодо оцінки суб'єктивної сторони правопорушень, що дозволило б диференціювати відповідальність залежно від конкретних обставин. Наголошено на тому, що варто переглянути існуючі підходи до регулювання кримінальної відповідальності за ці кримінальні правопорушення, удосконалити систему військового управління з метою запобігання кризовим явищам у військових колективах, а також запровадити більш дієві програми підтримки морально-психологічного стану військовослужбовців. Зроблено висновок, що такий підхід сприятиме зміцненню дисципліни, підвищенню рівня правосвідомості та загальної обороноздатності країни в умовах сучасних безпекових викликів.

Ключові слова: самовільне залишення військової частини або місця служби, воєнний стан, стаття 407

КК України, кримінально-правові засади, кримінально-процесуальні засади, військові кримінальні правопорушення, військовослужбовці, Збройні Сили України, порушення військової дисципліни.

Babenko A. M., Dombrovan N. V., Yatsyshena H. A. Criminal law and criminal procedure principles of investigating unauthorized absence from a military unit or place of service

The article provides a comprehensive analysis of the criminal law and criminal procedure principles of investigating the unauthorized abandonment of a military unit or place of service in Ukraine, taking into account modern challenges caused by martial law. It is established that the unauthorized abandonment of a military unit or place of service is one of the most dangerous forms of criminal and illegal acts, since it affects not only the legal sphere, but also the moral and psychological state of personnel, the effectiveness of military command and control and the overall defense capability of the country, while in wartime such acts become particularly dangerous to society. Statistical data, judicial practice and current legislation are analyzed, which indicate a significant increase in the fact of unauthorized abandonment of a military unit or place of service. It was found that the existing approach to the qualification and investigation of desertion from a military unit requires improvement, after which the current practice often encounters difficulties in establishing the motives and facts that influence the commission of this offense. Also, combat stress, psychological recognition of servicemen, low level of social security and insufficient rehabilitation measures significantly contribute to the removal from military duties. It was noted that there is a need to expand the mechanisms of legal protection of servicemen, in particular regarding the assessment of the subjective side of offenses, which allowed to differentiate responsibility depending on specific circumstances. It was emphasized that it is worth reviewing the existing approaches to regulating criminal liability for these criminal offenses, improving the military management system for planning the prevention of crisis phenomena in military groups, and also introducing more effective programs to support the moral and psychological

© Бабенко А. М., Домброван Н. В., Яцишена Г. А., 2024

state of servicemen. It is concluded that such an approach will contribute to strengthening discipline, increasing the level of legal awareness and the overall defense capability of the country in the face of modern security challenges.

Key words: *unauthorized abandonment of a military unit or place of service, martial law, Article 407 of the Criminal Code of Ukraine, criminal legal principles, criminal procedural principles, military criminal offenses, servicemen, Armed Forces of Ukraine, violation of military discipline.*

Вступ. У сучасних умовах ключовим фактором бойової готовності та боєздатності Збройних Сил є належне виконання військовослужбовцями своїх обов'язків. Особливо це актуально в умовах збройної агресії російської федерації, коли на армію покладаються критично важливі завдання щодо захисту суверенітету та територіальної цілісності держави. Водночас дотримання військової дисципліни має не лише функціональне, а й стратегічне значення, оскільки її порушення може спричинити серйозні загрози. Самовільне залишення військової частини або місця служби є однією з найбільш небезпечних форм кримінально-протиправних діянь, адже воно зачіпає не лише правову сферу, а й морально-психологічний стан особового складу, ефективність управління військами та загальну обороноздатність країни. В умовах війни такі вчинки набувають особливої суспільної небезпеки. Так, вони підривають бойову готовність підрозділів, сприяють дестабілізації військової організації та можуть мати фатальні наслідки для виконання бойових завдань. У ситуації, коли ворог веде активні наступальні дії, використовує всі доступні засоби інформаційно-психологічного впливу, а українська армія змушена вести оборонні та контрнступальні операції, самовільне залишення військової частини означає не лише особисту втечу від обов'язків, а й підрив морального духу всього підрозділу. Саме тому протидія цього явищу потребує не лише жорстких кримінально-правових заходів, а й комплексної системи профілактики та підтримки військовослужбовців, що сприятиме зміцненню дисципліни та обороноздатності держави.

Статистичні дані щодо самовільного залишення військової частини в Україні за останні п'ять років демонструють стрімке зростання цього явища, особливо після початку повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році. Якщо у 2020-2021 роках кількість таких випадків була відносно стабільною (2 890 та 2 028 відповідно), то вже у 2022 році їх число зросло до 6 183, що зумовлено масовою мобілізацією, високим рівнем бойового стресу та невизначеністю початкового періоду війни. У 2023 році показник збільшився

більш ніж утричі - до 16 515 випадків, що свідчить про наростаюче виснаження особового складу та складність ротаційної політики. У 2024 році ситуація стала критичною - 66 240 випадків, що вказує на серйозні проблеми з дисципліною, зниження мотивації військовослужбовців, психологічну втому та складності управління мобілізованими [1;2;3;4;5;6].

Тобто, у контексті збройної агресії рф самовільне залишення військової частини становить особливу загрозу для боєздатності української армії та національної безпеки загалом. Враховуючи підвищену суспільну небезпеку таких діянь, кримінально-правові та кримінально-процесуальні засади їх розслідування набувають ключового значення. Вони забезпечують невідворотність покарання, гарантують швидке та ефективне розслідування цих кримінальних правопорушень, а також сприяють збереженню військової дисципліни. Вдосконалення правозастосовної практики та запровадження ефективних превентивних заходів є основними умовами для мінімізації цього явища та зміцнення обороноздатності держави.

Метою статті є комплексний аналіз кримінально-правових та кримінально-процесуальних засад розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби в Україні, з урахуванням сучасних викликів, зумовлених воєнним станом.

Аналіз останніх наукових праць і публікацій. Проблема самовільного залишення військової частини або місця служби стала предметом наукового дослідження багатьох вчених, серед яких варто виділити праці: Ю.П. Алєніна, В.П. Бахіна, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, В.Я. Горбачевського, В.В. Давиденка, О.М. Джужі, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.О. Коновалової, М.В. Костицького, О.М. Литвака, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, Г.А. Матусовського, Д.Й. Никифорчука, М.А. Погорецького, В.В. Тіщенко, М.І. Хавронюка, П.В. Цимбала, С.С. Чернявського, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітька, М.Є. Шумила та інших.

Основний текст. Зростання кількості випадків самовільного залишення військової частини за останні роки є вражаючим. У 2021 році цей показник знизився на 29,8 % порівняно з 2020-м (з 2 890 до 2 028 випадків). Однак у 2022 році спостерігалось різке зростання - кількість таких правопорушень збільшилася приблизно у 3 рази порівняно з 2021 роком, досягнувши 6 183 випадків. У 2023 році негативна тенденція лише посилилася, і кількість зафіксованих порушень зросла більше ніж у 2,5 рази у порівнянні з 2022 роком, сягнувши 16 515 випадків. Найбільш драматичне зростання спостерігалось у 2024 році, коли кількість таких злочинів збільшилася у чотири рази у порівнянні з 2023 роком і досягла рекордних 66 240 випадків.

Отже, з 2020 року до 2024 року динаміка самовільного залишення військової частини або місця служби зросла на 96 %, що вказує на системні проблеми у сфері військової дисципліни, зокрема на зниження рівня мотивації особового складу, психологічне виснаження військовослужбовців, проблеми з ротацією та управлінням мобілізованими [1;2;3;4;5;6]. В умовах війни ця тенденція є загрозою і вимагає невідкладних заходів, спрямованих на зміцнення військової дисципліни, покращення ротаційної системи та посилення морально-психологічної підтримки військових.

Статистика самовільного залишення військової частини або місця служби в Україні свідчить про суттєву проблему у сфері дотримання військової дисципліни. Водночас, ефективність досудового розслідування та судового розгляду цих кримінальних правопорушень залишається на критично низькому рівні. Якщо порівняти кількість зафіксованих фактів самовільного залишення військової частини або місця служби з кількістю повідомлень про підозру та обвинувальних актів, можна зробити висновок, що велика частина таких кримінально протиправних діянь або не розслідується, або не доходить до судового розгляду. У 2020 році було зареєстровано 2 890 випадків самовільного залишення військової частини. З них лише у 1066 випадках (37 %) особам було повідомлено про підозру, а обвинувальних актів було ще менше - 948, що становить 33 % від загальної кількості зафіксованих кримінальних правопорушень. У 2021 році ситуація дещо погіршилася: зафіксовано 2028 випадків, повідомлення про підозру отримали 923 особи (46 %), а обвинувальні акти були передані до суду у 902 випадках (45 %). Різке загострення проблеми розпочалося у 2022 році, коли внаслідок повномасштабної війни кількість випадків самовільного залишення військової частини зросла більш ніж утричі - до 6 183. Водночас, ефективність кримінального переслідування залишилася недостатньою: підозру було оголошено лише у 1544 випадках (25 %), а обвинувальних актів направлено до суду 1359 (22 %). У 2023 році ця тенденція продовжилася: при 16515 зафіксованих випадках повідомлено про підозру лише у 2 239 випадках (14 %), а обвинувальний акт отримали 1 919 осіб (12 %). Найбільш критичною ситуація стала у 2024 році. Кількість випадків самовільного залишення військової частини зросла до рекордних 66 240, однак слідчі органи виявилися неспроможними забезпечити належне розслідування всіх цих кримінальних правопорушень. Повідомлення про підозру отримали лише 7398 осіб (11 % від загальної кількості фактів), а обвинувальні акти були передані до суду у 2147 випадках, що становить лише 3 % від усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень такого характеру [1;2;3;4;5;6].

Тобто, попри різке зростання кількості випадків самовільного залишення військової частини або місця служби, кримінально-правова реакція на ці кримінальні правопорушення залишається слабкою. Фактично, понад 88 % таких правопорушень у 2024 році залишилися без повідомлення про підозру, а більше 96 % - без обвинувального вироку [1;2;3;4;5;6]. Це свідчить про необхідність кардинального реформування підходів до розслідування цих кримінальних правопорушень, підвищення оперативності слідчих дій, зміцнення військової дисципліни та вдосконалення судової практики щодо військових правопорушень.

Причиною таких суттєвих проблем у функціонуванні механізму кримінального переслідування осіб, винних у самовільному залишенні військової частини або місця служби, є низка як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. З одного боку, слідчі та прокурори не встигають обробляти величезну кількість справ, що надходять після фіксації фактів залишення місця служби. З іншого боку, значна частина цих випадків може бути пов'язана з бойовим стресом, психологічним виснаженням, порушеннями в організації ротації та іншими факторами, що ускладнюють доведення вини конкретної особи. Крім того, система судових та правоохоронних органів перебуває в умовах надмірного навантаження, що затримує та ускладнює проведення досудових розслідувань і судових розглядів [7;8;9].

Яскравим прикладом, коли психологічна втома вплинула на рішення військовослужбовців самовільно залишити військову частину або місце служби, є вирок Чернігівський районний суд Чернігівської області (провадження №1-кп/748/170/22) від 14 грудня 2022 року. Відповідно до якого особа А., будучи військовослужбовцем військової служби за призовом по мобілізації військової частини, порушив дисципліну, самовільно залишив військову частину, порушивши низку норм Конституції України та інших законодавчих актів. У даному випадку самовільне залишення частини було зумовлене особистими мотивами обвинуваченого, зокрема психологічною втомою. Особа А. служив під Бахмутом, після чого був переведений на полігон для злагодження, що додатково навантажило його психологічний стан. Під впливом стресу та втому він прийняв рішення покинути військову частину 23 червня 2022 року і поїхати до дівчини. Тривале перебування вдома, без виконання військових обов'язків, лише підтвердило його емоційну та психологічну втому. Проте, усвідомивши свою помилку, він повернувся до частини 1 вересня 2022 року. Цей випадок є яскравим прикладом того, як психологічна втома може впливати на рішення військовослужбовців. Під впливом стресу, тривалого фізичного

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

та емоційного навантаження, вони можуть ухвалювати рішення, які суперечать їхньому службовому обов'язку та дисципліні. Військовослужбовці, перебуваючи в умовах високої психологічної напруги, можуть відчувати потребу в емоційному відновленні, і, незважаючи на усвідомлення неправомірності своїх вчинків, не завжди в змозі впоратися з тиском ситуації [10].

У процесі дослідження проблеми самовільного залишення військової частини або місця служби важливим є здійснення кримінально-правової характеристики цього кримінального правопорушення, що передбачене ст. 407 КК України. Така характеристика дає змогу визначити юридичну природу кримінального правопорушення, його об'єктивні та суб'єктивні ознаки, розмежування з суміжними кримінальними правопорушеннями, а також особливості кваліфікації в умовах воєнного стану.

Так, об'єктом цього кримінального правопорушення є військовий порядок і дисципліна, які є основою ефективного функціонування збройних сил та інших військових формувань. Особливої суспільної небезпеки цей злочин набуває в умовах особливого періоду та воєнного стану, коли несанкціоноване залишення військової частини або місця служби безпосередньо загрожує обороноздатності країни та виконанню бойових завдань [11]. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення полягає у самовільному залишенні військової частини або місця служби військовослужбовцем, а також у його нез'явленні на службу без поважних причин після звільнення з частини, призначення або переведення, повернення з відрадження, відпустки чи лікувального закладу. Законодавець передбачає відповідальність залежно від строку відсутності: якщо військовослужбовець відсутній понад три доби, але не більше місяця, він підлягає менш суворій відповідальності, тоді як відсутність понад один місяць передбачає значно жорсткіші санкції [12].

Суб'єктом цього кримінального правопорушення є спеціальний суб'єкт - військовослужбовець, який проходить військову службу за призовом або контрактом. У частині першій статті 407 йдеться про військовослужбовців строкової служби, тоді як у частині другій - про військовослужбовців-контрактників та осіб офіцерського складу [13, с. 582].

Крім осіб, зазначених у частині 2 статті 401 КК України, до кола суб'єктів можна додати положення Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу». Відповідно, до осіб, що можуть бути притягнуті до відповідальності за самовільне залишення військової частини, відносяться ті, хто проходить різні види військової служби, зокрема строкову службу, службу

за призовом під час мобілізації чи в особливий період, контрактну службу серед рядових, сержантів і старшин, а також службу серед резервістів під час особливого періоду тощо [14].

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом, тобто військовослужбовець усвідомлює, що самовільно залишає військову частину або не з'являється на службу без поважних причин, і бажає вчинити такі дії. Мотиви можуть бути різними: від особистих обставин (страх, бойова втома, проблеми з адаптацією) до умисного ухилення від виконання службових обов'язків [12].

Учений П.І. Ткаченко пропонує звертати увагу на різноманітні варіанти умислу, які можуть виникати в процесі класифікації та використовуються в слідчо-судовій діяльності. Зокрема, він виділяє два основні типи умислу за моментом виникнення: обдуманий, що формується заздалегідь, і раптовий, серед яких є ще поділ на простий і афектований. Автор вважає, що у випадку з самовільним залишенням військової частини або місця служби, суб'єкт кримінального правопорушення обов'язково має діяти з заздалегідь обдуманим умислом. Автор обґрунтовує це тим, що військовослужбовець, перш ніж залишити частину, має ретельно спланувати свої дії, щоб уникнути будь-яких ускладнень, враховуючи можливу охорону, нагляд за місцем служби та інші перешкоди. З наукової точки зору, твердження П.І. Ткаченка є цілком логічним. Якщо розглядати самовільне залишення військової частини або місця служби як акт, що не є спонтанним, а вимагає певної підготовки, то заздалегідь обдуманий умисел виглядає більш ймовірним. Це дозволяє припустити, що особа, яка залишає військову частину, повинна враховувати серйозні перешкоди, як-от можливість виявлення її дій, охорону або географічні особливості місця служби. Однак варто зазначити, що навіть у випадку раптового рішення можуть бути присутні певні елементи планування, хоча й менш чітко структуровані [15, с. 56-57].

Санкції за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК України диференційовані залежно від тривалості відсутності військовослужбовця та умов, за яких він вчинив правопорушення. Мінімальним покаранням є тримання у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років або позбавлення волі на строк до трьох років. Однак, якщо самовільне залишення військової частини відбулося в умовах особливого періоду (крім воєнного стану), покарання передбачає позбавлення волі на строк від трьох до семи років. Найсуворіше покарання - від п'яти до десяти років позбавлення волі - застосовується у випадках, коли самовільне залишення військової частини або місця служби вчинене в умовах

воєнного стану або безпосередньо в бойовій обстановці [16; 17].

Аналіз складу цього кримінального правопорушення дає змогу зробити висновок, що законодавець враховує як ступінь суспільної небезпеки діяння, так і об'єктивні умови, у яких воно вчинене. Водночас, сучасні виклики, зокрема масштабне зростання кількості випадків самовільного залишення місця служби після початку повномасштабного вторгнення російської федерації, вимагають удосконалення правозастосовної практики, підвищення ефективності досудового розслідування таких злочинів та забезпечення належної кримінально-правової протидії.

Вдосконалення ст. 407 КК України може бути спрямоване на усунення правових прогалин, підвищення ефективності кваліфікації цього кримінального правопорушення та запобігання ухиленню від відповідальності. На нашу думку, одним із аспектів кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК України, є визначення поважних причин, які можуть виключати кримінальну відповідальність або змінювати ступінь вини військовослужбовця. На сьогодні законодавство не містить чіткого переліку таких причин, що призводить до неоднозначного трактування судами та можливості ухилення від покарання через довільне тлумачення. Кримінальний кодекс України не надає переліку поважних причин, які могли б виправдовувати відсутність військовослужбовця на службі.

Також з метою вдосконалення ст. 407 КК України щодо самовільного залишення військової частини можна внести зміни, які передбачатимуть спеціальну відповідальність для командирів військових частин за неналежну організацію служби та контроль за військовослужбовцями. Це можна реалізувати шляхом доповнення статті положеннями, що конкретизують обов'язки командирів та їх відповідальність за порушення дисципліни серед підлеглих. Ми вважаємо, що вдосконалення ст. 407 КК України шляхом введення спеціальної відповідальності для командирів військових частин є важливим кроком до покращення дисципліни та контролю за військовослужбовцями. Запровадження чіткої відповідальності за неналежну організацію служби та дисципліни дозволить знизити рівень самовільного залишення частин, підвищить бойову готовність та сприятиме більш ефективному виконанню бойових завдань, особливо в умовах війни.

У процесі розслідування випадків самовільного залишення військової частини або місця служби необхідно перш за все встановити та довести обставини, що стосуються факту відсутності військовослужбовця, а також з'ясувати фактори, які виключають можливість його повернення.

Важливо визначити, чи були скоєні інші кримінальні правопорушення до або під час самовільної відсутності, чи мав місце факт повернення до військової частини чи місця служби, а також чи мав місце добровільний прихід до правоохоронних органів з відповідним зізнанням. Необхідно також зібрати докладні відомості, що стосуються підозрюваного, обставин його затримання правоохоронними органами, представниками військової частини або навіть громадянами. Усі ці специфічні обставини мають важливе значення для висування та перевірки можливих версій і для правильного планування процесуальних дій. Окремо варто відзначити, що в умовах бойової обстановки початковий момент самовільної відсутності визначається в залежності від конкретних умов події, і починається з того моменту, коли військовослужбовець мав реальну можливість повернутися до частини, проте умисно цього не зробив [18, с. 14].

Ці обставини, на нашу думку, важливі не лише для встановлення фактів, але й для визначення суб'єктивної сторони правопорушення. У випадках, коли самовільне залишення частини або місця служби відбувається під час бойових дій, факти відсутності військовослужбовця та його можливість повернення набувають особливої значущості, оскільки можуть впливати на оцінку рівня обдуманості умислу та його мотивацію. Це дозволяє більш точно визначити характер правопорушення, відрізняючи випадки з умисним плануванням від тих, що можуть бути пов'язані з емоційними чи психологічними факторами, що впливають на поведінку військовослужбовців у критичних ситуаціях.

З кримінально-процесуальної точки зору, розслідування самовільного залишення військової частини вимагає дотримання чіткої послідовності слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання доказів, які підтверджують факт кримінального правопорушення. Важливими є огляд місць перебування військовослужбовців, допити командирів, товаришів по службі, родичів та знайомих, а також проведення обшуків і тимчасовий доступ до речей і документів. Всі ці дії мають бути належним чином документовані, щоб забезпечити допустимість доказів в суді. Крім того, кримінально-процесуальний підхід потребує врахування можливих протидій зі сторони командування, яке може намагатися приховати обставини злочину або чинити тиск на свідків. В таких умовах ефективність слідчих дій залежить від оперативності та організації роботи, зокрема від використання спеціалізованих слідчо-оперативних груп, що дозволяє підвищити результативність розкриття злочинів і збирання доказів [18, с. 15].

У свою чергу, на наступних етапах розслідування необхідно оцінювати позицію підозрюваного

та перевіряти достовірність зібраних доказів. Кримінально-процесуальна діяльність повинна передбачати чітку взаємодію між слідчими, правоохоронними органами та іншими учасниками, враховуючи можливі конфлікти інтересів та перешкоди на шляху до встановлення істини. Врахування соціально-психологічного портрету підозрюваного та застосування тактичних прийомів допиту є важливими для правильного визначення обставин скоєного правопорушення [18, с. 15].

Під час розслідування випадків самовільного залишення військової частини або місця служби важливо враховувати специфічні аспекти, що стосуються не лише самих військовослужбовців, а й особливостей їх служби. Оскільки це кримінальне правопорушення має складний суб'єктивний та об'єктивний склад, для повного з'ясування всіх обставин необхідно провести низку додаткових слідчих дій, які враховують специфіку військової служби. Одним із ключових моментів є з'ясування, чи були військовослужбовці належно проінформовані про свої обов'язки, зокрема, щодо правила служби, дисципліни та відповідальності за самовільне залишення частини. Це важливо, оскільки військовослужбовці повинні бути свідомо обізнані щодо наслідків своїх дій, і лише у такому разі можна вважати їх вчинок умисним, а не через непорозуміння або недостатню поінформованість.

Важливість правового захисту осіб, які підозрюються у скоєнні самовільного залишення військової частини або місця служби, є ключовим аспектом кримінального процесу, оскільки ці кримінальні правопорушення зазвичай стосуються осіб, які перебувають під державним контролем, а саме військовослужбовців. Надання ефективного правового захисту не лише сприяє встановленню істини, а й гарантує дотримання основних прав людини в умовах кримінального процесу [19].

Висновки. У контексті розгляду кримінально-правових та кримінально-процесуальних засад нами з'ясовано, що проблема самовільного залишення військової частини або місця служби набуває системного характеру, особливо в умовах воєнного стану та підвищеної бойової готовності. Аналіз статистичних даних, судової практики та чинного законодавства свідчить про значне зростання таких випадків, що, у свою чергу, актуалізує питання ефективності механізмів кримінальної відповідальності, правозастосовної діяльності та превентивних заходів. З'ясовано, що існуючий підхід до кваліфікації та розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби потребує вдосконалення, оскільки нинішня практика часто зіштовхується з труднощами у встановленні мотивів та обставин, що впливають на вчинення такого кримінального

правопорушення. Зокрема, бойовий стрес, психологічне виснаження військовослужбовців, низький рівень соціального забезпечення та недостатність реабілітаційних заходів значною мірою сприяють ухиленню від виконання військових обов'язків. Водночас існує потреба у розширенні механізмів правового захисту військовослужбовців, зокрема щодо оцінки суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень, що дозволило б диференціювати відповідальність залежно від конкретних обставин. Враховуючи зазначене, доцільно переглянути існуючі підходи до регулювання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 407 КК України, удосконалити систему військового управління з метою запобігання кризовим явищам у військових колективах, а також запровадити більш дієві програми підтримки морально-психологічного стану військовослужбовців. Такий підхід сприятиме зміцненню дисципліни, підвищенню рівня правосвідомості та загальної обороноздатності країни в умовах сучасних безпекових викликів.

Література

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 03.12.2024).
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 03.12.2024).
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року та про осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 03.12.2024).
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 03.12.2024).
5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 03.12.2024).

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року та про осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 04.12.2024).

7. Які найчастіші причини скоєння СЗЧ та дезертирства: розповів представник ОГП. URL: <https://hromadske.radio/news/2024/12/05/yaki-naychastishi-rychyny-skoiennia-szch-ta-dezertyrstva-rozповiv-predstavnyk-ohp> (дата звернення: 05.12.2024).

8. СЗЧ: чому військовослужбовці кидають армію і як вирішити проблему? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/problema-szch-v-armiyi/33167627.html> (дата звернення: 05.12.2024).

9. Одна з причин СЗЧ - виснаженість бійців (погляд військового). URL: <https://texty.org.ua/articles/114223/yak-zupynyty-masove-szch-i-devyaty-rezervy-pohlyad-vijskovoho/> (дата звернення: 05.12.2024).

10. Вирок Чернігівський районний суд Чернігівської області (провадження №1-кп/748/170/22) від 14 грудня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107853732> (дата звернення: 02.12.2024).

11. Науково-практичний коментар до статті 407 Кримінального кодексу України. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/КК004930?ed=2015_07_25 (дата звернення: 24.11.2024).

12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Том 2. URL: <http://mego.info/матеріал/стаття-407-самовільне-залишення-військової-частини-або-місця-служби> (дата звернення: 04.12.2024).

13. Кримінально-правова характеристика самовільного залишення військової частини або місця служби. Аналіз об'єктивних і суб'єктивних ознак / Коломієць Н.В., Лугина Є.Ю. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 579-584.

14. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.2024 р. № 2232-XII: ста-

ном на 27 лютого 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 04.12.2024).

15. Ткаченко П.І. Кримінально-правова характеристика заздалегідь обдуманого умислу самовільного залишення військової частини або місця служби. IV International Scientific and Practical Conference «Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences». 2022. С. 56-58.

16. Кримінальний Кодекс України: відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.12.2024).

17. Відповідальність за самовільне залишення місця служби. URL: <https://law-in-war.org/vidpovidalnist-za-samovilne-zalyshennya-misczya-sluzhby/> (дата звернення: 05.12.2024).

18. Давиденко В. В. Методика розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. В. Давиденко; кер. роботи С. С. Чернявський ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. 20 с.

19. Адвокат при СЗЧ (ст. 407 КК України): захист прав військовослужбовців. URL: <https://consultant.net.ua/consultant-article/9921> (дата звернення: 05.12.2024)

Бабенко А. М.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

Домброван Н. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник відділу організації наукової діяльності
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

Яцишена Г. А.,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ*